

РАДІОЕЛЕКТРОНІКА БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 621.371.399

ЕЛЕКТРОСТАТИЧНА МОДЕЛЬ АПЛІКАТОРА ДЛЯ ГІПЕРТЕРМІЇ

Голощанов А.В.

Розглядається конструктивна особливість аплікаторів для гіпертермії та можливість розрахунку електромагнітних полів і розподіл температури в біотканинах при лікуванні гіперплазії передміхурової залози.

Вступ. Постановка задачі

Відомо, що найбільш цілющу дію при лікуванні доброякісної гіперплазії (ДГП) надає дія теплової енергії. Експериментально визначені пороги температурної чутливості здорових і пухлинних клітин. Відомо, що при температурі 43 ... 44°C відбувається пряме знищення ракових клітин, при 40 ... 42°C - їх сенсibiliзація до хіміотерапії, тоді як при 38 ... 40°C ріст пухлини посилюється. Як джерело енергії для нагріву тканини простати частіше за все використовують мікрохвильове, радіочастотне випромінювання, сфокусований ультразвук.

Теоретичні викладки

Впровадження нових технологій - інтерес для урологів, які мають справу з симптоматичною доброякісною гіперплазією передміхурової залози. Аби той чи інший метод лікування був признаний успішним необхідно дотримуватися наступних умов: метод повинен бути менш інвазивним і при цьому проявляти виражену ефективність як в суб'єктивному - симптоматичному, так і в об'єктивному відношенні по даним Q_{max} (індекс оцінки якості життя, за міжнародною системою сумарної оцінки симптомів при захворюванні простати (IPSS)) або дослідженню тиск - потік.

Однією з проблем будь-якого методу лікування - вибір дози випромінювання, що забезпечує високу точність підтримки заданої температури в пухлинних та нормальних тканинах. Можливості використання з цією метою безпосереднього вимірювання температури в тканинах обмежені. Тому виникає необхідність теоретичного і експериментального моделювання режимів лікування. Моделювання також служить для перспективної оцінки можливостей диференційованого нагріву нормальних і пухлинних тканин з урахуванням характерних особливостей їх геометричної конфігурації, теплових і електромагнітних властивостей. При теоретичному моделюванні теплового впливу електромагнітного поля на біологічний об'єкт одночасно вирішується дві задачі: 1) знаходиться теплова потужність, яка виділяється в тканині за рахунок поглинання електромагнітного поля; 2) з використанням цієї інформації на основі відповідного рівняння теплопровідності розраховується розподіл температури в об'єкті.

Для визначення електромагнітного поля в біооб'єкті використовуються

як аналітичні, так і чисельні методи. Вирішення задачі температурного поля в біооб'єкті ґрунтується на біотепловому рівнянні [1]:

$$\rho C_p \frac{\partial T}{\partial t} = \Delta(\lambda \nabla T) + q_b + q_m + q_R, \quad (1)$$

де ρ, C_p - теплопровідність і теплоємність середовища; T - температура в К; λ - довжина хвилі електромагнітного поля; Δ - оператор Лапласа; ∇ - оператор Набла; q_b - конвекційна складова теплопереносу; q_m, q_R - тепловиділення за рахунок внутрішніх біохімічних реакцій і зовнішнього електромагнітного випромінювання.

При будь-якому методі здійснення лікувальної процедури, обов'язковим елементом системи є аплікатор за допомогою якого здійснюється вплив на об'єкт дослідження, тому доцільно проаналізувати особливості існуючих конструкцій аплікаторів для внутрішньопорожнинної локальної гіпертермії та теплорадіотерапії. Частіше за все для внутрішньопорожнинної гіпертермії з застосуванням НВЧ використовується аплікатор на основі дипольного випромінювача в діелектричній оболонці. Оскільки модуль квадрату хвильового числа біологічної тканини $|k_T|^2 \gg 1$, то таке середовище вважається електрично щільним. Тому поширення поля і параметри випромінювача розраховуються на основі теорії ізольованих антен в електрично щільному середовищі [2]. Характеристики антенних елементів, коли їх оточує матеріальне середовище, визначаються в залежності від їх характеристик у вакуумі через вплив електричних властивостей матеріалу середовища, а також її форми і розміру. При випромінюванні антен в вакуумі в першому наближенні диполь, звичайно, розглядається як розімкнута на кінці двопровідна лінія з синусоїдальним розподілом струму. Таке наближення є досить грубим, оскільки випромінювання двопровідної лінії значно впливає на розподіл струму. Основна причина в тому, що випромінювання диполя визначається антеною в цілому; випромінювання неможна розраховувати на одиницю довжини провідника. З іншого боку, для випромінювання ізольованої антени, що розміщена в електрично щільному середовищі, можна розрахувати втрати на одиницю довжини коаксіальної лінії в діелектрику або в провіднику, що більше відповідає конструкції аплікатора. Тому ізольована антена може бути з достатньою точністю описана загальною теорією коаксіальної лінії. Струм у внутрішньому провіднику відрізка довгої лінії відповідає диференційному рівнянню:

$$\frac{\partial^2 I(Z)}{\partial Z^2} + k_L^2 = 0, \quad (2)$$

де $k_L = (-Z_L Y_L)^{1/2} = \beta_L + i\alpha_L$ - комплексне хвильове число, Y_L, Z_L - відповідно паралельний і послідовний імпеданс на одиницю довжини. Вирішення рівняння (2) для струму в кожному з двох відрізків лінії з відкритим кінцем:

$$I(Z) = -\frac{iV_0 \sin k_L(h - |z|)}{2Z_C \cos k_L h}, \quad (3)$$

де V_0 - напруга на вході лінії; h - її довжина; $Z_C = (Z_L / Y_L)^{1/2}$ - хвильовий опір

Поширення струму, для якого справедливий вираз (3), відповідають наближені рівняння для складових електромагнітного поля в ізоляторі [4]:

$$\left. \begin{aligned} B_{\varphi-I}(r, z) &\approx \frac{\mu_0}{2\pi r} I(r), \\ E_{r-I}(r, z) &\approx \frac{1}{2\pi r \epsilon_2} q(z), \\ q(z) &= -\frac{i}{\omega} \frac{\partial I(z)}{\partial z}, \\ E_{z-I}(r, z) &\approx \int_{r'=a}^r \left[\frac{\partial E_{r-I}(r', z)}{\partial z} - i\omega B_{\varphi-I}(r', z) \right] dr', \\ B_{\varphi-I}(r, z) &\approx 0, B_{r-I}(r, z) \approx 0, B_{z-I}(r, z) \approx 0 \end{aligned} \right\} \quad (4)$$

Для опису використовуються складові електромагнітного поля в циліндричних координатах. На границі між середовищами з різними властивостями мають місце граничні умови нормальної і тангенціальної складових характеристик поля:

$$\vec{B}_{n1} - \vec{B}_{n2} = 0; D_{n1} - \vec{D}_{n2} = \delta; \vec{E}_{\tau1} - \vec{E}_{\tau2} = 0; \vec{H}_{\tau1} - \vec{H}_{\tau2} = 0, \quad (6)$$

де δ - щільність поверхневого заряду. Останнє із співвідношень (6) допускає відсутність поверхневих струмів на границі між середовищами, що відповідає припущенню про кінцеву провідність суміжних середовищ. Електромагнітні поля в біологічній тканині на поверхні ізолятора ($r = b$) отримують із рівнянь (4), (5) і граничних умов (6):

$$B_{\varphi-T}(b, z) = B_{\varphi-I}(b, z); E_{r-T}(b, z) = \frac{k_2^2}{k_4^2} E_{r-I}(b, z); E_{z-T}(b, z) = E_{z-I}(b, z), \quad (7)$$

де k_2 - хвильове число ізолятора; k_4 - хвильове число середовища.

Розподіл поля в тканинах близький до поперечної моди; це означає, що відношення подовжньої складової електромагнітного поля до поперечної мале. Електричне поле в довільній точці зовнішнього середовища $P(\vec{R})$ утворюється з електромагнітного поля на поверхні ізолятора S' :

$$\vec{E}_4(\vec{R}) = \frac{1}{4\pi \Sigma} \int \left\{ i \cdot \omega \cdot [\nabla \times \vec{B}_4(\vec{R}')] \cdot \Psi + [\nabla \times \vec{E}_4(\vec{R}')] \times \text{grad} \Psi + [n' \cdot \vec{E}_4(\vec{R}')] \cdot \text{grad} \Psi \right\} ds'$$

де $\Psi = \exp\left(\frac{ik_4 |\vec{R} - \vec{R}'|}{|\vec{R} - \vec{R}'|}\right)$, ∇ - нормаль до поверхні. Якщо знехтувати полем на

торцях циліндра, то необхідно інтегрувати тільки по боковій поверхні ізо-

лятора. При цьому останнє рівняння прийме вигляд:

$$\vec{E}_4(\vec{R}) \approx \frac{1}{4\pi} \int_{z'=-h}^h \int_{\varphi'=-\pi}^{\pi} \left[i\omega \cdot B_{\varphi'4}(b, z') \Psi z' - E_{z'4}(b, z') \varphi' \cdot grad' \Psi + E_{r'4}(b, z') grad' \Psi \right] \cdot b d\varphi' dz'.$$

Координати r', φ', z' вказують положення джерела на поверхні ізолятора, а координати r, φ, z - положення точки навколишнього середовища, в якому і визначається поле.

Висновки

При розрахунку теплового поля (розподілі температури в біооб'єкті) необхідно розрахувати розподіл електричного поля (напруженості електричного поля) в біооб'єкті, яке є джерелом тепла, що дає змогу визначити розподіл температури. Подальшим розвитком задачі має бути моделювання нестационарного теплового поля, що має місце у реальному біооб'єкті.

Література

1. Шульман З.П., Маркова Л.В. и др. Биотепловая задача гипертермии, АНК «Институт тепло- массообмена им. А.В. Лыкова», Минск 1991, 35 с.
2. Кинг Р., Смит Т. Антенны в материальных средах т.1, 2 – М.: Мир, 1984, 824 с.

<p>Голощанов А.В. Электростатическая модель аппликатора для гипертермии Рассматривается конструктивная особенность аппликаторов для гипертермии возможность расчета электромагнитных полей и распределение температуры в биотканях при лечении гиперплазии предстательной железы.</p>	<p>Goloschapov A.V. Electrostatic model applicators for hyperthermia The structural feature of applicators is examined for hyperthermia that possibility of calculation of the electromagnetic fields and division of temperature in biotkanih at treatment of hyperplazia of peredmikhurovoy gland.</p>
--	---